

Antyk w kulturze polskiego renesansu

- [Antyk w kulturze polskiego renesansu](#)

Antyk w kulturze polskiego renesansu

Jan Matejko, „Unia lubelska”, 1869, Muzeum Lubelskie, Lublin, [wikimedia.org](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Unia_lubelska.jpg), domena publiczna

Ważne daty

1456-1531 – lata życia Jana Łaskiego (Starszego)

1499-1560 – lata życia Jana Łaskiego (Młodszego)

1503-1572 – lata życia Andrzeja Frycza Modrzewskiego

1513-1566 – lata życia Stanisława Orzechowskiego

1551 – data pierwszego wydania *O naprawie Rzeczypospolitej* Andrzeja Frycza Modrzewskiego

1577 – data wydania pierwszego tłumaczenia *O naprawie Rzeczypospolitej* na język polski

Scenariusz dla nauczyciela

Źródło: online-skills, licencja: CC0.

II. W zakresie kompetencji kulturowych. Uczeń:

7. posiada podstawową wiedzę o następujących kluczowych zjawiskach z zakresu tradycji antycznej i recepcji antyku:

2) przetworzenia motywów kulturowych greckich i rzymskich w kulturze późniejszej, polskiej i światowej na płaszczyznach: literackiej, sztuk plastycznych, sztuk wizualnych;

14. Potrafi rozpoznać i poddać interpretacji w kontekście kultury greckiej i rzymskiej oraz kultur późniejszych następujące kluczowe zjawiska z zakresu tradycji antycznej i recepcji antyku:

2) przetworzenia motywów kulturowych greckich i rzymskich w kulturze późniejszej polskiej i światowej na płaszczyznach: literackiej, sztuk plastycznych, sztuk wizualnych.

Nauczysz się

oceniać dorobek polskiego renesansu i wpływ polskich autorów na kulturę Europy;

przedstawiać sylwetki najważniejszych twórców polskiego renesansu;

wskazywać źródła antyku w polskiej kulturze okresu renesansu i baroku;

wymieniać dzieła polskich twórców, nawiązujące do dorobku Greków i Rzymian.

Łacińska walka na słowa

Rozwijający się w Rzeczypospolitej humanizm spowodował też większe zainteresowanie sprawami państwowymi. W kraju rozwijała się demokracja szlachecka. Wszelkie pisma polityczne powstawały w języku łacińskim, który mógł być wspólnym nośnikiem idei, niezależnie od wyznania, pochodzenia, czy poglądów autora. Wzorem dla pisarzy byli naturalnie najwybitniejsi przedstawiciele łacińskiej prozy – przede wszystkim zaś **Marek Tulliusz Cynceron**. Podczas edukacji obowiązkowo czytywano *O mówcy* (*Dē orātōre*) oraz przypisywaną Cynceronowi *Retorykę dla Herenniusza* (*Rhētorica ad Hērennium*). W dalszej kolejności studiowano *Naukę wymowy* (*Īnstitutiō orātōria*) **Kwintyliana**.

Jan Matejko, „Unia lubelska”, 1869, Muzeum Lubelskie, Lublin, [wikimedia.org](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Unia_lubelska.jpg), domena publiczna

Ważnymi postaciami owych czasów byli przedstawiciele rodu **Łaskich** – przede wszystkim zaś dwaj Janowie Łascy, zwani dziś Starszym i Młodszym. **Jan Łaski Starszy** (1456-1531) był arcybiskupem gnieźnieńskim i prymasem Polski. To on dokonał koronacji *vivente rege* (za życia króla) Zygmunta Augusta. **Jan Łaski Młodszy** (1499-1560) – bratanek prymasa – początkowo duchowny katolicki, z czasem przyjął wyznanie protestanckie i zapisał się w historii jako jeden z najwybitniejszych działaczy polskiej reformacji. Na zmianę wyznania i poglądów Jana Łaskiego miały wpływ studia zagraniczne i kontakt z licznymi wybitnymi przedstawicielami reformacji. Łaski przyjaźnił również z Erazmem z Rotterdamu.

Autor nieznany, „Jan Łaski starszy”, 1864, [w:] „Katalog portretów osobistości polskich i obcych w Polsce działających”, t. 2, pod red. H. Widacka, Biblioteka Narodowa, Warszawa, domena publiczna

Feliks Zabłocki, „Portret Jana Łaskiego (Młodszego)”, [w:] „Kłósy” 1867, nr 89, Biblioteka Narodowa, Warszawa, [wikimedia.org](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Jan_Laski_Mlodszy.jpg), domena publiczna

Andrzej Frycz Modrzewski

Z opieki rodu Łaskich korzystał, pochodzący z drobnej szlachty **Andrzej Frycz Modrzewski** (1503-1572). Pomoc wpływowego rodu umożliwiła mu studia za granicą. Podobnie jak Jan Łaski, Modrzewski zbliżył się w ten sposób do działaczy reformacji i sympatie te towarzyszyły mu również po powrocie do kraju. Jego twórczość o tematyce politycznej nie ma sobie równych, na kartach jego dzieł wyraźnie widać również wpływy prozy Cycerona.

Gdy sejm rozpatrywał możliwość ujednolicenia kar za zabójstwo, Modrzewski skierował do króla Zygmunta II Augusta hipotetyczną mowę pod tytułem *Łaski, czyli o karze za*

mężobójstwo (*Lascius, sive de poenā homicīdii*). Już w tytule i formie dzieła widzimy wpływy ciceroniańskie. Pismu nadano kształt mowy wygłoszonej rzekomo w senacie przez Hieronima Łaskiego. Przywodzi to na myśl sposób tytułowania dialogów Cyserona (*Leliusz o przyjaźni, Katon Starszy o starości*), w samym utworze odnajdujemy również bezpośrednie inspiracje mowami Arpinaty (*Do jakich granic pozwolicie hulać rozpasanej samowoli pieniądza?* – nawiązanie do pierwszych słów mowy przeciwko Katylinie).

Kilka lat później Andrzej Frycz Modrzewski pisze swoje najważniejsze dzieło – *O poprawie Rzeczypospolitej* (*Dē Rēpublicā ēmendandā*). Traktat ten, napisany piękną, humanistyczną łaciną, został doceniony i był wydawany również poza granicami Rzeczypospolitej. Zawarta w nim wizja dobrze rządzonego państwa była uniwersalna i nawet w pewnym sensie wyprzedzała epokę, w której została napisana. Andrzej Frycz Modrzewski występował z postulatami poprawy sytuacji mieszczan i chłopów, snuł również wizję Kościoła narodowego. W swoich rozważaniach coraz bardziej oddalał się od kościoła rzymskiego, co wywołało krytykę. Największym przeciwnikiem Modrzewskiego był Stanisław Orzechowski (1513–1566), autor polemicznego dzieła *Frycz, czyli o majestacie Stolicy Apostolskiej* (*Fricius, sive de maiestāte Sēdis Apostolicae*).

Andrzej Frycz Modrzewski na obrazie Jana Matejki „Unia lubelska”, 1869, Muzeum Lubelskie, Lublin, [wikimedia.org](https://commons.wikimedia.org/wiki/File:Unia_lubelska.jpg), domena publiczna

Rozwój języka

Język łaciński miał bardzo duży wpływ na kształtowanie się literackiej polszczyzny w XVII w. W tym okresie ilość słownictwa pochodzącego z łaciny zwiększyła się w języku polskim kilkukrotnie. Dotyczyło to zwłaszcza pojęć abstrakcyjnych, opisujących różne sfery życia i myśli. Również w zakresie składni polskich zdań zaczęto stosować konstrukcje charakterystyczne dla łaciny, co wcześniej na tak szeroką skalę nie było spotykane. Znajomość łaciny stanowiła w pewien sposób czynnik identyfikacji kulturowej polskiej szlachty. Wyraźnie widoczne jest to w ówczesnym powiedzeniu: *Eques Polonus sum, Latinē loquor* (*Jestem polskim szlachcicem – mówię po łacinie*). Ślady zmian, zachodzących w okresie renesansu i w późniejszej literaturze polskiego baroku, widoczne są w naszym języku do dziś.

Jan Matejko, [w:] „Ubiory w Polsce 1200-1795”, 1893, Biblioteka Narodowa, Warszawa, domena publiczna

Tłumaczenie tekstu

Polecenie 1

Przeczytaj i przetłumacz fragment dzieła Marcina Kromera (1512-1589).

Marcin Kromer, *Polōnia sive de sitū, populīs, mōribus, magistrātibus, et rēpublicā Rēgni Polonīcī*.

Ingenia Polōnōrum sunt aperta et candida et fallī quam fallere magis apta, nōn tam irrītābilia, quam plācābilia, minimē proterva aut pertinācia, immō valdē tractābilia, sī commodē ac placidē tractentur...

Iuventūtis laxior et paulō neglēctior ēducātiō, sed ea nātūrae bonitāte compēnsātur. Ad scholās quidem et magistrōs mittere marēs liberōs et Latīnīs litterīs teneram aetātulam imbuere omnibus, pauperibus iuxtā ac dīvitibus, nōbilitātī ac plēbī, oppidānae praesertim, studium est. Multī paedagōgōs domī alunt. Itaque nē in mediō quidem Latiō quis reperiāt tam multōs vulgō, cum quibus Latīnē tamen loquī possit. Puellae quoque nōbilēs et urbānae vel domī vel in monastēriīs vernācula, immō et Latīnā linguā legere et scrībere discunt.

Na podstawie: S. Wilczyński, T. Zarych, *Rudimenta linguae Latinae*, Wrocław 1985, s. 74.

Tłumaczenie

Zadania

Ćwiczenie 1

Przypomnij sobie, kto był autorem poniższych dzieł polskiego renesansu. Do każdego z twórców dopasuj odpowiedni łaciński tytuł dzieła.

Andrzej Frycz Modrzewski

Lascius, sive de poenā homicidii

Stanisław Orzechowski

*Fricius, sive de maiestate Sedis
Apostolicae*

Jan Łaski (Młodszy)

Catechismus maior

Ćwiczenie 2

Do poniższych nazwisk dodaj odpowiednie opisy.

Jan Łaski (Młodszy)

krytyk Andrzeja Frycza Modrzewskiego

Andrzej Frycz Modrzewski

prymas Polski

Jan Łaski (Starszy)

Autor *O naprawie Rzeczypospolitej*

Stanisław Orzechowski

przyjaciół Erazma z Rotterdamu

Ćwiczenie 3

Zaznacz prawdziwe zdania.

☐ Andrzej Frycz Modrzewski opowiadał się za poprawą sytuacji mieszczan i chłopów.

☐ Jan Łaski (Starszy) był prymasem, który dokonał koronacji Zygmunta II Augusta.

☐ Wzorem dla twórczości Andrzeja Frycza Modrzewskiego była m.in. proza Cicerona.

☐ Młodszy Jan Łaski był synem prymasa Jana Łaskiego.

Ćwiczenie 4

Ćwiczenie 5

Wskaż nazwiska poetów polskiego renesansu:

- ☐ Jan Kochanowski, Klemens Janicki, Jan Dantyszek
- ☐ Klemens Janicki, Jan Dantyszek, Andrzej Frycz Modrzewski
- ☐ Andrzej Frycz Modrzewski, Mikołaj Rej, Jan Kochanowski

Ćwiczenie 6

Wskaż nazwiska członków Nadwiślańskiego Towarzystwa Literackiego:

- ☐ Jan Łaski, Andrzej Frycz Modrzewski, Wojciech z Brudzewa
- ☐ Filip Kallimach, Konrad Celtis, Wojciech z Brudzewa
- ☐ Wojciech z Brudzewa, Erazm z Rotterdamu, Mikołaj Kopernik

Ćwiczenie 7

Którzy z poniższych twórców zajmowali się astronomią?

- ☐ Jan Dantyszek i Mikołaj Kopernik
- ☐ Wojciech z Brudzewa i Mikołaj Kopernik
- ☐ Mikołaj Kopernik i Andrzej Frycz Modrzewski

Słowniki

Słownik pojęć

Jan Łaski (prymas)

stryj Hieronima i Jana Łaskich, kanclerz wielki koronny, arcybiskup gnieźnieński i prymas Polski, polityk, dyplomata.

Jan Łaski (Młodszy)

bratanek prymasa Polski Jana Łaskiego, działacz reformacyjny i teolog. Działał w Niderlandach i Londynie, po powrocie do Rzeczypospolitej podjął próby tworzenia Kościoła narodowego.

Andrzej Frycz Modrzewski

polski pisarz polityczny epoki odrodzenia, reformator społeczny, myśliciel i moralista, autor dzieła *O poprawie Rzeczypospolitej*.

Stanisław Orzechowski

pisarz polityczny, ceniony za styl (cyceronianizm). Początkowo był związany ze stronnictwem reformacyjnym, następnie był zwolennikiem władzy papieża i krytykował przedstawicieli reformacji (w tym Andrzeja Frycza Modrzewskiego).

Słownik łacińsko-polski

Źródło: online-skills, licencja: CC0.

Galeria dzieł sztuki

Autor nieznany, „Jan Łaski starszy”, 1864, [w:] „Katalog portretów osobistości polskich i obcych w Polsce działających”, t. 2, pod red. H. Widacka, Biblioteka Narodowa, Warszawa, domena publiczna

Bibliografia

S. Wilczyński, T. Zarych, *Rudimenta linguae Latinae*, Wrocław 1985.

A.W. Mikołajczak, *Łacina w kulturze polskiej*, Wrocław 1999.

J. Ziomek, *Renesans*, Warszawa 2018.

<http://www.wilanow-palac.pl>